

toch al niet indrukwekkend, komen slechts veertien titels voor, die niet speciaal op Friesland betrekking hebben, waaronder enkele die nauwelijks verhelderend gewerkt zullen hebben, zoals een encyclopedie. Niettemin voor wie zich nader in de geschiedenis van de pers in Friesland wil verdiepen verplichte literatuur.

J. C. H. Blom

J. E. Ellemers, R. E. F. Vaillant, *Indische Nederlanders en gerepatrieerden* (Muiderberg: Coutinho, 1985, 159 blz., f27,50, ISBN 90 6283 631 3).

Indische Nederlanders en gerepatrieerden — 'oud-Indischgasten' werden zij op den duur wel genoemd — waren in Nederland een vanouds bekend gegeven. Ingevolge de openlegging van Indië groeide hun tal sedert het begin van deze eeuw aanzienlijk. Gaandeweg vormden zij een meer en meer duidelijke categorie met een specifiek karakter, specifieke kenmerken en vaak, ook toen, specifieke aanpassings- en integratieproblemen. In het verband van de onderhavige boekbespreking kunnen wij daarop hier natuurlijk niet echt ingaan. Toch is het feit als zodanig in dat verband het signaleren wel waard. Het zou ook in de studie van Ellemers en Vaillant, wie overigens weinig of niets lijkt te zijn ontgaan, misschien wat meer dan terloops ter sprake hebben mogen komen. Want een element van continuïteit was, zeker vanuit de ontvangende Nederlandse maatschappij gezien, in de na-orlogse migratie uit Indonesië bepaald niet geheel en al afwezig.

Valt die continuïteit wellicht eer historici dan sociologen op? In elk geval hebben Ellemers en Vaillant uitdrukkelijk die lijn niet gekozen. Over de voor-orlogse ervaringen, hoe wezenlijk ook, is behalve in romanliteratuur trouwens weinig geschreven of gedocumenteerd. Ook betrof de opdracht aan de auteurs vanwege de Stichting Pelita, Stichting voor de leniging van de materiële en immateriële noden van de slachtoffers van de oorlog met Japan, exclusief de verwerking van de oorlogsgevolgen. De speciale probleemgebieden bleken dan vooral te liggen in de sferen van de psychische verwerking van het leed ten gevolge van oorlog, internering en niet te vergeten de zogenaamde bersiap-periode: toen na de capitulatie van Japan alles voorbij leek, begon het met name voor de geïnterneerden nog eens allemaal opnieuw. Voorts in de sfeer van het sociaal en cultureel isolement van vooral oude Indische Nederlanders: en dan waren er ten derde de kwesties van integratie, vooral in zoverre die voortvloeiden uit de confrontatie met verschillende waardenstelsels welke in bepaalde opzichten tegenstrijdigheden bevatten.

De auteurs zouden de talrijke problemen die in de financiële sfeer aan de orde kwamen nog wel afzonderlijk in deze inventarisatie hebben kunnen noemen. De eventuele schadeloosstelling was zeker niet de geringste van de claims, die door de repatriëring aan de orde werden gesteld en zij werden ook nooit bevredigend opgelost. Waar zij in het boek ter sprake komen, zou men wat meer nadruk hebben kunnen verwachten, meer evenredig aan de overeenkomstige gevoelens van miskenning.

Afwegingen, wegingsfactoren lenen zich natuurlijk altijd bij uitstek voor discussie. Mijn paar kanttekeningen zijn ook nauwelijks als kritiek bedoeld. Het onderzoek is in zijn geheel buitengewoon goed en deskundig gedaan. Het wilde zich als sociologische studie eer op immateriële aspecten der problematiek richten: de verwerking van de oorlogservaring, de verdringing van het verleden, de migratie-ingreep als zodanig, de algemene miskenning in

Nederland, waaraan dan de inspanning van individuele personen en organisaties hier te lande tegenwicht trachtte te bieden. Daarbij had men met de extra moeilijke omstandigheid te maken van de grote verscheidenheid van categorieën der repatrianten, die bovendien op zeer verschillende tijdstippen tussen 1945 en 1968 in Nederland aankwamen. De individuele en de collectieve ervaringen en omstandigheden liepen dan ook nog wezenlijk uiteen, zelfs binnen éénzelfde categorie.

Dat alles viel niet gemakkelijk in een algemeen overzicht te vatten, temeer niet wanneer men zich daarmee tevens wilde richten tot de betrokkenen in al hun buitensporige verscheidenheid door het bieden van praktische informatie, een overzicht van wettelijke regelingen ten behoeve van Indische oorlogsgeïnterneerden en van de Indische organisaties in Nederland. In kort bestek hebben de auteurs niettemin beide doelstellingen weten te realiseren. Hun onderzoek in de verwarde en controversiële materie is met grote objectiviteit, vakkundigheid, spurzinnigheid en vindingrijkheid verricht. In weerwil van de gekozen zakelijke publikatievorm van hun resultaten leest men grote gedeelten ervan als een detectiveroman, waarin geen détail dat ook maar enigszins relevant kon worden geacht is verwaarloosd of over het hoofd gezien. Alle verzamelde gegevens zijn consciëntieus gewogen op hun inhoudelijke en kwantitatieve betekenis. De over het algemeen met weloverwogen terughoudendheid gegeven oordelen en conclusies zijn zonder uitzondering zeer solide.

H. Baudet

T. Anbeek, *Na de oorlog. De Nederlandse roman 1945-1960. Synthese* (Amsterdam: De Arbeiderspers, 1986, 206 blz., f35,50, ISBN 90 295 0053 0).

'In principe zijn er voor een beschrijving van de Nederlandse roman tussen 1945 en 1960 drie selectieprincipes denkbaar' schrijft Anbeek op bladzijde 143: 'het oordeel nu, het getal en het oordeel toen'. Het eerste criterium heeft zijns inziens als groot nadeel, dat het vooral iets zegt over esthetische opvattingen in het huidige tijdsgewricht en misschien maar heel weinig over de tijd waarin de besproken boeken verschenen. Het tweede criterium lijkt met harde gegevens (verkoopcijfers, enquêtes over leesgedrag en dergelijke) te werken, maar nog afgezien van de onderzoekstechnische problemen rond dit soort gegevens zijn er zwaarwegende bezwaren tegen aan te voeren: over de eigenlijke ontvangst van de romans, de beleving ervan door de lezers zeggen zulke cijfers weinig tot niets. Daarom acht Anbeek het derde criterium, de toenmalige literaire kritiek de moeite van toepassing waard. In vier hoofdstukken bespreekt hij bovenal de receptie van de nieuw verschijnende romans in de literaire tijdschriften en de literaire rubrieken van meer algemene bladen. In die hoofdstukken gaat het er dus voornamelijk om wat 'de literaire gemeente van toen bewoog' (158). Als hij het heeft over 'men' betekent dat dus 'het handjevol recensenten waarvan we het gedrukte getuigenis overhebben' (81). Het beeld dat zo naar voren treedt is overigens interessant genoeg. Het blijkt vooral om 'ontluisterend proza' te gaan, dat door de overwegend veronturuste recensenten algemeen gezien werd als 'een gevolg van de oorlogservaringen van de jonge auteurs én als een neerslag van de deprimerende sfeer in naoorlogs Nederland' (146). Van enig idealisme is bij deze auteurs geen sprake. Het verrast derhalve niet in het register vast te stellen dat A. Blaman, W. F. Hermans, H. Mulisch, G. K. van het Reve en S. Vestdijk de meest genoemde auteurs zijn.